

Når Gud ser deg

Reidar Ommundsen

Er det lettere å være slem om en får være anonym? Zimbardos funn tydet på det. Men blir en også mer gjerrig og gnien uten vitner? Ikke nødvendigvis. For hva om «Gud ser deg»?

Mange psykologer husker vel fra pensum undersøkelsen til den amerikanske sosialpsykologen Philip Zimbardo. Inspirert av hettekleddede medlemmer av Klu Klux Klan, fant han at forsøkspersoner var mer villige til å straffe en «motspiller» med elektriske støt, dersom de kunne skjule sin identitet ved å ha en hette over hodet.

Ifølge professor Ragnar Rommetveit besøkte Zimbardo senere Belgia, der han skulle demonstrere sitt etter hvert så berømte «deindividualiseringsekspériment» på et møte for europeiske kollegaer. Forsøkspersonene denne gang var ikke amerikanske collegestudenter, men soldater inne til førstegangstjeneste.

Motsatt

Trolig til sin store overraskelse greide Zimbardo ikke å gjenta resultatene. Tvert imot fant han at når soldatene kunne skjule sin identitet for motspilleren, var de stort sett *mindre* villige til å straffe motspilleren. Ifølge Rommetveit, som deltok på møtet i Belgia, intervjuet Zimbardo noen av forsøkspersonene i etterkant. En av de unge soldatene forklarte at han slettes ikke hadde følt seg anonym. Med hetten over hodet hadde han tvert imot følt at i den situasjonen sto han bare til ansvar for sin gud. Derfor ville han ikke handle umoralsk ved å påføre et annet menneske smerte.

Så vidt vites har Zimbardo aldri publisert resultatene fra Belgia. Her skal vi ikke spekulere over mulige grunner til det. Isteden kan denne anekdoten danne springbrett til en nylig publisert undersøkelse omkring religiøsitet og pro-sosial atferd. De to kanadiske sosialpsykologene tok som utgangspunkt at mye forskning har påvist at religiøse mennesker, sammenlignet med ikke-religiøse, er mer villige til å gjøre gode handlinger. Men de to forskerne påpeker at disse studiene ikke entydig har kunnet fastslå om religiøsitet faktisk er *årsak* til gode gjerninger. Rent prinsipielt kan det for eksempel også tenkes at mennesker som gjør godt mot andre, er mer disponert for å bli religiøse. De to forskerne mener det er vanskelig å finne ut hva som påvirker hva, uten å gjøre eksperimenter der folk først bringes til å tenke i religiøse tankebaner for deretter å se om de vil handle mer pro-sosialt enn en kontrollgruppe.

Gud ser deg

Femti kanadiske studenter av begge kjønn ble plassert enkeltvis i små rom. De ble fortalt at de tilfeldig var trukket ut til å være den som skulle foreta en økonomisk avgjørelse. Hver fikk utdelt ti dollarmynter og ble fortalt at de selv kunne bestemme hvor mye de ville gi til en person i et annet rom. De var også helt fri til å beholde alt selv, om de skulle ønske det. De ble dessuten forsikret om at uansett hva de valgte å gjøre med pengene, så ville den andre ikke få vite hvem de var; de kunne altså handle helt anonymt. I realiteten var ingen trukket ut til å være «mottakere»; alle var satt til å avgjøre hvordan de ville disponere pengene.

Halvparten av deltakerne var på forhånd tilfeldig fordelt på én eksperimentgruppe og én kontrollgruppe. Før deltakerne i eksperimentgruppen ble fortalt at de var «trukket ut» til å disponere penger, ble de satt til å løse en oppgave. Denne tok sikte på å få deltakerne i eksperimentgruppen til å tenke i religiøse tankebaner uten at de var seg dette bevisst. Metoden forskerne benyttet, kalles i litteraturen for «priming». Oppgaven besto i at de fikk ti sett med ord – hvert av dem bestående av fem ord skrevet «hulter til bulter». Ett ord skulle fjernes fra hvert sett, og de resterende ordene skulle omgrupperes for å lage en grammatikalsk riktig setning på fire ord. For eksempel kunne et sett med ord være «dessert divine was fork the» skulle bli «the dessert was divine». Fem av de omgrupperte setningene inneholdt ordene *spirit*, *divine*, *God*, *sacred*, og *prophet*. De øvrige fem ordene var nøytrale og uten tilknytning til religion. Deltakerne i kontrollgruppen fikk ingen primingoppgave.

Resultatet av eksperimentet viste at gruppen som hadde blitt primet med de religiøse ordene, ga bort langt flere dollar enn deltakerne i kontrollgruppen. Dette viser at en sinnstilstand som er blitt preget av gudelige eller religiøse begreper, faktisk kan være en årsak til pro-sosial atferd. Det som ikke er klart, er hvordan denne mekanismen nærmere skal kunne forstås. Kanskje aktiverer begrepene forestillingen om at det er en Gud som ser deg? Jeg minnes en sang fra søndagsskolen: «Vær forsiktig lille foten hvor du trår. For vår Fader oppe der han ser ned på jorden her, vær forsiktig lille foten hvor du trår».

Referanser

Shariff, A. F. & Norenzayan, A. (2007) God is watching you. Priming God concepts increases prosocial behavior in an anonymous economic game. *Psychological Science*, 18, 803–809.